

E-boek rukt op

Foto: iRex Technologies

Andere focus op lezen

Als de multifunctionele e-reader doorbreekt, zal de meerwaarde van de bibliotheek anders moeten worden vertolkt, waarschuwt Bibnet. De Vlaamse organisatie speelt daar alvast op in en werkt aan een e-boekplatform voor blijvende en beveiligde opslag van digitale uitgaven.

Door Johan Delauré

Het fysieke boek zal de volgende decennia zeker niet verdwijnen. Geen paniek. Toch zal het papieren boek in het gedragspatroon van de lezer steeds meer plaats inruimen voor een andersoortige omgang en ervaring met digitale teksten en informatie. De tendens tot digitaal lezen zal zich doorzetten in de niet-educatieve sfeer met meer diversificatie van het aanbod tot gevolg. Langzamerhand zal een goed deel van de publicaties in eerste instantie en in belangrijke mate 'gelezen' en 'gebruikt' worden in een digitale omgeving. E-boeken en e-readers zullen zich ontwik-

kelen naar nieuwe mediavormen waarin inhoud anders wordt aangebracht en gecombineerd en waarmee de gebruikers anders omgaan dan nu met het boek. De gebruikers zullen hun cultuur en gemeenschap nog meer digitaal beleven.

Welnu, als die tendensen zich doorzetten, wat zal de meerwaarde van de openbare bibliotheek dan nog kunnen zijn?

De vraag kan ook zijn: wat kan de meerwaarde van de boekhandel dan nog zijn? Immers, zowel de openbare bibliotheek als de boekhandel hebben een grote gelijklopende klantenpopulatie en bedienen die met boeken van papier. De boekhan-

‘Alles anders met multifunctioneel leestoestel’

del alleen met boeken, de bibliotheek – naast boeken – ook met muziek, film, informatie, enzovoort. Beide zoeken voortdurend hoe ze hun boekenaanbod moeten positioneren ten aanzien van het andere cultuur- en vrijetijdsaanbod. Beide hebben daarbij de afgelopen decennia al heel wat hobbels genomen. We verwijzen naar de snelle integratie van televisie in onze dagelijkse cultuur- en vrijetijdsbeleving. En recenter nog, zagen we hoe het *surfinternet* deel werd van onze leefwereld, gevolgd door de golf van het sociale of interactieve internet en vervolgens met het mobiele *any place, any time*-internet. Stuk voor stuk hebben die technologisch gedreven nieuwe media-uitingen sterk ingegrepen in de wijze waarop mensen hun wereld beleven, organiseren en vormgeven.

VERSTORING EVENWICHT

In diezelfde lijn kondigen zich nieuwe ingrijpende evoluties aan, maar deze keer komen ze dichterbij de kern van de activiteiten van het boekenvak en de bibliotheek. Ze betreffen namelijk de vorm van het boek zelf en de wijze van lezen. Als die tendensen doorzetten zijn ze *disruptief*; ze verstoren het bestaande evenwicht en de voorheen sterk afgebakende rollen. Er komen nieuwe soorten producten, marktspelers, gebruikspatronen en gebruikersverwachtingen. Deze spelwijzigingen (*game changes*) nopen het boekenvak en de bibliotheek hun bestaande rol en invulling onder de loep te nemen en opnieuw uit te vinden.

Is het e-boek zo een spelbreker voor bibliotheken en boekhandel? Ik kijk even naar de Verenigde Staten die in tegenstelling tot onze Lage Landen gezegend zijn met de eenvormigheid van taal in een grote markt waardoor tendensen vergroot en versneld zichtbaar kunnen worden. In 2009 zag men in de VS de e-boekverkoop in een exponentiële groeispurt schieten. De reële omzetcijfers tonen echter dat het aandeel van de e-boekverkoop ten aanzien van de totale boekverkoop vooralsnog in de marginale percenten (zelfs geen 5 procent) blijft. Het fenomeen e-boek is dus – ondanks de euforische berichten in de pers – vooralsnog nauwelijks als marktverstoring te beschouwen. Als het hierbij blijft, is het eenvoudigweg een nieuwe niche waarvoor overigens ook al aangepaste marktmodellen bestaan. De grootste internetboekhandel Amazon.com voorziet bijvoorbeeld in een eigen e-reader (de Kindle) waarmee met één klik online e-boeken zijn te kopen voor een interessante prijs. Ook in onze landen zijn er al online e-boekverkoopplatformen, zoals e-boek.org.

De gewone boekhandel valt wellicht uit de boot bij de bediening van de nieuwe niche. De bibliotheek zou daarentegen

wel diensten kunnen ontwikkelen op de grens van dit marktsegment, zoals bijvoorbeeld het publiek laten kennismaken met e-readers of e-readers uitlenen en een databank ter beschikking stellen met rechtevrije werken die men gratis en onbeperkt zou kunnen overhalen naar de eigen reader.

Het opzetten van deze nieuwe diensten wil ik allerminst bagateliseren, want ondanks de jarenlange aanloop zijn er nog steeds geen best practices rond een e-boekaanbod vanuit de bibliotheek. De rol van de bibliotheek wordt hiermee echter niet fundamenteel uitgedaagd. Het betreft immers een nichepubliek. Bibnet ziet daarom in de huidige e-boekrealiteit niet echt een bedreiging.

GEEN NICHEFENOMEEN

Bibnet ziet die bedreiging wel als de populariteit van het e-boek geen nichefenomeen blijft; als het leesgedrag van het merendeel van de leespopulatie zich wijzigt en zich instelt op het digitaal verkrijgen en lezen van lectuur. Die doorbraak zien we niet zo snel gebeuren met de huidige monochrome, op e-ink gebaseerde e-readers. Daarvoor zijn ze te rigide. Je kunt ze enkel gebruiken om te lezen. Wel handig voor de veellezers, maar het brede publiek krijgt er te weinig meerwaarde voor terug. En als het brede publiek niet inpikt, blijft het brede aanbod uit, wat op zich dan weer de aantrekkelijkheid voor het brede publiek verder ondergraaft.

Helemaal anders wordt het als er een multifunctioneel toestel komt waarmee je heel wat van de pda- of netbook-functies kunt uitvoeren, dat zich bovendien ook nog leent tot het aangenaam lezen. Een inburgering in de levenssfeer lijkt hier veel evidentier omdat het niet een extra toestel is naast de gsm, pda, mp3-speler of de portable computer, maar een aantal functies van al deze toestellen samen kan overnemen in een nieuw *lifestyle format* met meer gebruiksgemak.

Het ‘leestoestel’ is dan niet enkel om te lezen, maar ook om te surfen, je agenda bij te houden, je foto’s te organiseren, documenten van het werk door te nemen, je mail te lezen, je webpagina’s up-to-date te houden, enzovoort. De meerwaarde tegenover de investering komt dan in een heel andere verhouding te staan en een veel breder potentieel koperspubliek komt in het vizier. Het is dan ook niet verbazend dat een hele rits telecombedrijven, computerfabrikanten en producenten van consumentenelektronica zich begin dit jaar op de Consumer Electronics Show (CES) in Las Vegas verdrongen om hun prototypes van handige, multifunctionele *tablets* te demonstreren. Apple en Google volgden met nog meer gehypete aankondigingen. De tablet kan inderdaad de bovengenoemde multifunctionele reader worden, al is het waarschijnlijk dat het lezen pas na een volgende generatie readers echt goed zal gaan.

Uitschieters op de Consumer Electronics Show waren de Que pro-Reader, gebaseerd op de Plastic Logic Technology en de Skiff e-reader van Hearst. Eind januari kwam Apple met de iPad, een paar dagen later gevolgd met het prototype van de Chrome OS Tablet van Google.

Waarom een multifunctionele e-reader?

Stel u uw tablet voor: ongeveer zo groot als een A4-blad, zo dik als dit tijdschrift, scherp beeld en geen beperkte batterij. De gebruiksmogelijkheden bestaan al lang, maar nog niet eerder zijn ze samengebracht in één apparaat.

U kunt ermee surfen, uw e-mails uitgebreid beantwoorden zonder een onhandige muis of toetsenbord. U kunt uw agenda ermee bijhouden, de krant lezen, de verkeersinformatie checken of u leest een boek. U heeft voortdurend zo'n honderd boeken bij u en virtueel heeft u toegang tot alle mogelijke e-boeken in de wereld.

En bovendien... Koken was nog nooit zo fijn nu je met je vieze vingers door drie verschillende kookboeken kunt bladeren op zoek naar de juiste verhouding van ingrediënten. De pagina's blijven open liggen, ze waaieren niet terug en plakken niet aan elkaar. Keuvelen bij de vakantiefoto's ging nog nooit zo ongedwongen. Het samen foto's kijken, of zelfs uitwisselen, krijgt nu pas zijn eigenlijke vorm. Nog nooit was film kijken zo makkelijk en snel opgestart, zonder de noodzaak van een extra speler of dvd's. Start en go! De kinderen bezighouden? Geen probleem, ze spelen de ene smart game na de andere. En wat zijn de vergaderingen op het werk ineens efficiënt! Geen muurtjes meer van opengeklapte portables, en ook geen papieren agendastukken meer: de voordelen van beide verzoend, zonder bomen kappen...

BOEK VERVLUCHTIGT IN DE WOLK

Bij een groeiende populariteit van de e-reader zal niet alleen de wijze waarop het boek wordt geconsumeerd veranderen, het zal ook het format van het boek zelf beïnvloeden. Het boek blijft niet het klassieke boek als het digitaal wordt gemaakt, verdeeld en geconsumeerd via een medium dat ook nog online en multimediaal is. We zien nu al de groeiende populariteit van het luister- en/of Daisyboek en de introductie van het 'bewegende boek': het gewone kinderverhaalboek dat aanvullend wordt geanimeerd en aangevuld met computertoepassingen in een digitaal pendant.

We zien websites complementair aan boeken verschijnen in virtueel één uitgaveproces. Hoe deze zaken zich verder ontwikkelen is niet echt te voorzien, maar met een paar vragen willen we wel aangeven dat het heel erg 'anders' kan worden. De analoge fysieke lp werd opgedeeld tot online downloadbare mp3-tracks; is het non-fictieboek niet net zo op te delen tot afzonderlijk te kopen hoofdstukken?

Zoals mensen nu hun eigen speellijsten maken, stellen ze straks ook hun eigen 'inhoudstafel' samen. Want waarom nog een reisgids van heel Spanje kopen, als je alleen door Andalusie gaat? En waarom maar een gids van één auteur/uitgever meenemen en niet meteen van een stuk of vijf, allemaal gelinkt met internetkaarten en suggesties, foto's, video en filmfragmenten? Moeten we de boekdelen überhaupt wel meenemen, of lezen we ze online in een soort geredigeerde internetomgeving? Kopen we nog boeken of kopen we toegang tot inhoud (licentie)? Het internet is geëvolueerd richting interactie; zal het boek ook dynamischer en interactiever worden?

Welnu, als het medium zich zo ontwikkelt, met wat gaat de bibliotheek en a fortiori de boekhandel nog werken? Zouden de boekenlezers er nog iets aan hebben om langs de bibliotheek te gaan? Wat heeft de bibliotheek deze mensen nog te bieden? Als (een deel van) het klassieke boekmedium vervluchtigt in een convergerend medialandschap, vervluchtigt de bibliotheek dan ook?

DIGITAAL LEESADVIES

De unieke meerwaarde van de huidige bibliotheek is niet een verzameling van boeken te zijn, gestapeld op geordende wijze in rekken waartussen de gebruiker kan wandelen en naar

believen exemplaren tijdelijk kan vastnemen en meenemen voor ontlening. De unieke meerwaarde van de bibliotheek is haar selectie en het waarborgen van de democratische en bemiddelde toegang tot cultuur, media en informatie. Bibliotheken moeten hun cultuurbevorderende en neutrale rol inzake leesadvies en informatievoorziening ook waarmaken in een digitale omgeving. In een door internationale spelers beheerst, maar ook heel erg anoniem, internetuniversum neemt het belang van deze bibliotheekrol als bouwsteen van de democratische samenleving ons inziens alleen maar toe. De bibliotheek moet haar diensten heruitvinden.

De gebruiker verwacht meer en meer crossmediale en inhoudelijke contextualisering; dit is de gidsfunctie van de bibliotheek. Dit veronderstelt dat de bibliotheek toegang krijgt tot de digitale content en deze vrij kan gebruiken voor indexering en presentatie van zoekresultaten. En de bibliotheek moet het ter beschikking kunnen stellen voor grasduinen en verkennen zonder aankoopverplichting. Alle huidige, met DRM beveiligde formaten in het e-boekdomein laten dit echter niet toe of men zou illegale handelingen moeten verrichten.

De rol van de bibliotheek om een door de gemeenschap gefinancierde democratische toegang tot relevante informatie en cultuurbeleving te verzekeren, dreigt daarmee volledig buitenspel gezet te worden. Het digitaal universum, waarvan nu

De Kindle (Amazon).

Foto: John Blyberg

‘E-boekplatform biedt digitale meerwaarde’

de infrastructuur wordt uitgebouwd, wordt vandaag de dag hoofdzakelijk geregisseerd door grote internationale spelers, zoals Google en Amazon. Het aanbod dreigt zich daarmee te vernauwen tot datgene wat deze internationale *aggregators* wensen te programmeren in functie van massaverkoop. Het overwicht van niet-Vlaamse, niet-Nederlandstalige producties en de afwezigheid van transparantie in het marketingbeleid van deze internationale spelers ondergraaft elke waarborg voor een voortgezette Nederlandstalige e-cultuur. De kans om ‘eigen’ boeken te promoten naar het ‘eigen’ publiek binnen deze kanalen is beperkt of onbestaand. De toekomstige gebruiker verlaat zich dan meer en meer enkel op de grote internationale spelers voor zijn informatie- en cultuurconsumptie. De Nederlandstalige landsdelen zijn digitaal en op

het vlak van e-boekproductie dan geen levende cultuur meer te noemen. En de overheid zet zichzelf buitenspel en heeft geen hendels meer om een beleid inzake vraag- en aanbod op het gebied van cultuur en informatie te voeren.

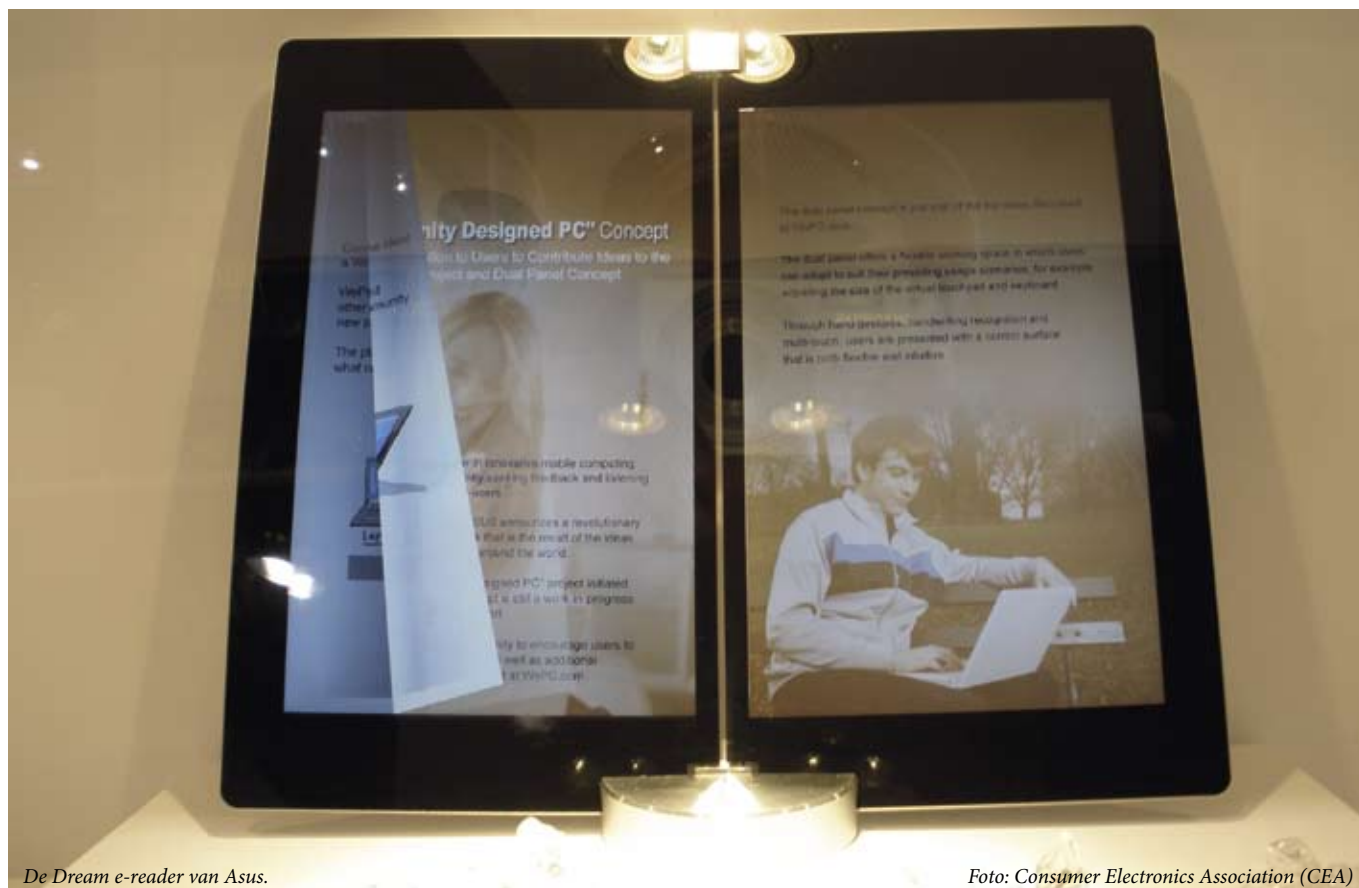
E-BOEKPLATFORM IS DE SLEUTEL

Tastend naar de concretisering van de meerwaardepropositie van de bibliotheek in een levend e-boeklandschap werden de reeds bestaande modellen en praktijken afgewogen.

Geen van de buitenlandse modellen inzake e-boeken (waaronder NetLibrary van OCLC, het Zweedse eLib, DBNL.org, Amazon, Google Books...) slaagt erin de voorwaarden te scheppen om de volgende doelstellingen te combineren:

- een oplossing bieden voor de behoefte op multimediaal indexeren in de schoot van het bibliotheekwerk;
- de vereiste om een actueel, rijk en ook Vlaams bronnengebied te bestrijken;
- de mogelijkheid om het aanbod in te passen in verschillende distributiestrategieën (commercieel en via een bibliotheekomgeving);
- voorzien in voldoende flexibel gebruikscomfort voor de gebruiker.

Samen met boek.be, de Vlaamse vertegenwoordiger van uitgeverij en boekhandels, is Bibnet vervolgens gekomen tot het concept van een Vlaams e-boekplatform. Wij willen de zich meer en meer digitaal oriënterende gebruiker een meer-

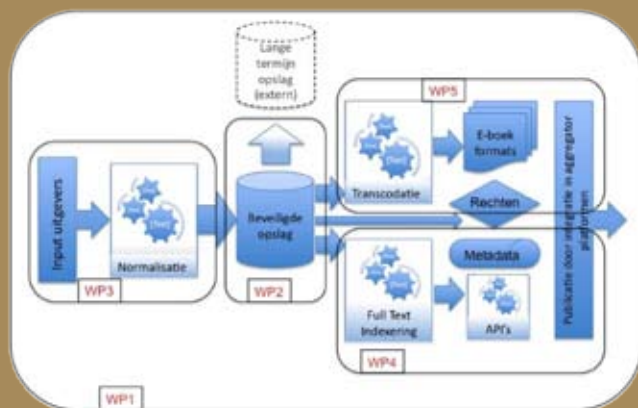

De Dream e-reader van Asus.

Foto: Consumer Electronics Association (CEA)

Onderdelen van het beoogde e-boekplatform

1. Een importmodule waarin het digitale boek samen met de bijhorende metadata is op te laden.
2. Een opslagmodule waarin de digitale boeken worden opgeslagen in een beveiligde databank voor verdere verwerking in het Vlaams e-boekplatform. De opslag moet toelaten dat de inhoud over te brengen naar een instantie voor duurzame opslag.
3. Een archiefstuk waarin de digitale boeken worden opgeslagen en gearhiveerd. Dit in afwachting van het feit dat deze bij een meer op erfgoed georiënteerde instelling worden ondergebracht.
4. De content moet op basis van fulltext doorzoekbaar zijn en de zoekresultaten moeten op externe platformen zijn te integreren.
5. Een transcodatiemodule die toelaat om diverse e-boekformaten te produceren, al dan niet voorzien van een dynamische DRM.
6. Een exploitatieplatform dat de toegang tot de faciliteiten (zoeken, bladeren, metadata) mogelijk maakt.

Figuur 1. Het Vlaams e-boekplatform opgedeeld in haar functionele modules en projectmatige werkpakketten.

waarde bieden waarin de Vlaamse, net als de Nederlandse boekcultuur een plek krijgt tussen het grote internationale geweld op het internet. Het project mikt op de creatie van een Vlaamse digitale realiteit inzake het boek, het e-boek en de verdere digitale ontwikkeling van het medium. Wij menen ook dat een e-boekplatform de sleutel is om de vereiste dynamiek te realiseren en te kanaliseren.

Bibnet is van mening dat het cruciaal is dat het platform wordt opgericht in een publiek-private samenwerking met de uitgevers. Het platform fungeert daarbij als een tijdelijk 'depot' in afwachting van of als toevoerkanaal naar een infrastructuur voor blijvende en beveiligde opslag van digitale uitgaven. Als zodanig verzekeren we ons van de toegang tot het 'erfgoed van morgen' en de uitgevers verzekeren zich op deze wijze van een steeds toegankelijk archief.

Samen met de opslag van hun publicaties bepalen uitgevers de rechten en voorwaarden voor de exploitatie ervan. Wellicht zal dit gaan via een matrixvorm met parameters zoals wie, wat, waar, wanneer en aan welke prijs. Het platform bemiddelt vervolgens de pluriforme exploitatie door de verschillende actoren in het boekenvak: uitgevers, boekhande-

laars, bibliotheken en de – al dan niet internationale – contentaggregatoren. Overheid en openbare bibliotheeksector willen als de facilitator van deze distributie-infrastructuur de vrijwaring verzekeren van de centrale verwerking van full-text indexering en metadata-ontsluiting.

BREDERE GIDSFUNCTIE

Bibliotheken moeten op basis van diensten van het platform hun gidsfunctie breder en dieper kunnen uitbouwen. Wellicht zal ook de boekhandel van dezelfde basisdiensten gebruikmaken, maar zij zal dit allicht doen met een andere focus, namelijk gericht op recente uitgaves en verkoop. Daarnaast, en zeker niet te verwaarlozen, hoopt Bibnet dat door het opzetten van dit gezamenlijke aggregatieplatform er ook met de auteurs- en uitgeversverenigingen tot een fair model is te komen voor de regeling en vergoeding van 'digitaal uitlenen' of, anders verwoord, 'het tijdelijk thuisgebruiken van beschermde content'. Door de samenwerking met uitgevers, erfgoedinstellingen en nationale bibliotheken hopen we voldoende schaalvergroting te werken opdat de technologische evoluties elegant zijn op te vangen. De oprichting van het platform wordt vanuit de Vlaamse overheid mede ondersteund met middelen voor innovatie. De realisatie wordt opgedeeld in een voortraject waarin de businessmodellering, samenwerkingen en technologische voorwaarden verder worden onderzocht waarna het eigenlijke implementatieproject volgt. **dib**

Johan Delauré is verantwoordelijk voor de planning en de coördinatie van de projecten van Bibnet. Daarnaast heeft hij de projectverantwoordelijkheid om met het Agentschap voor Innovatie door Wetenschap en Technologie (IWT) de investering voor het Vlaams e-boekplatform vorm te geven.